

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובירורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסתעף

גליון מס' 80

פרשת מקץ

ה"א תשע"ה

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות לצורך המשך פיתוח הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור.
© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

מ"א י"ד: וַיִּתְּלָהּ - היו"ד בשווא נח. ואין לקרוא וַיִּתְּלָהּ היו"ד בפתח.

מ"א י"ז: הַגָּגִי - יש אומרים שהגון הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח. וכן הוא במ"ם שלקמן פסוק ל"ב: וַיִּמְתְּקָהּ.

מ"א י"ח: וַיִּפְתָּה - היו"ד לא נשמעת, ונקרא נפת. ואין לקרוא וַיִּפְתָּה בשווא.

מ"א כ"א: בַּתְּחִלָּה וַאֲיָקֶץ - יש להקפיד לנגן את הטעם סוף פסוק כראוי, ולא להוסיף טעם נוסף לפניו ולהטעים וַאֲיָקֶץ. וכן הוא להלן פסוק מ"ז: הַשִּׁבְעָה לְקַמְצִים. ולהלן מ"ב כ': וְלֹא תִמְוָתוּ וַיַּעֲשׂוּךְ.

מ"א כ"ז: הָרְקוֹת - הרי"ש בפתח. ובהמשך הפסוק: הָרְקוֹת - הרי"ש בצירי.

מ"א ל"א: אֶתְרִיכָן - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים אֶתְרִיכָן.

מ"א ל"ג: יָרָא - הטעם מלרע ברי"ש.

מ"א ל"ט: אֶת־כְּלִיזָאָה - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים אֶת־כְּלִיזָאָה.

מ"א מ"ה: צִפְנָה - הצד"י בקמץ גדול, והפ"א בשווא נע.

אֶת־אֶסְנֹת - האל"ף בקמץ גדול, והסמ"ך בשווא נע. וכן הוא להלן.

מ"א מ"ט: כְּחֹל - יש להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא כָּלל בכ"ף.

מ"א נ"א: אֶת־כְּלִיזָמְלִי - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים אֶת־כְּלִיזָמְלִי.

^א משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת ווארא הערה י"א.

^ב מכיון שהסוף פסוק בא כאן מיד אחר האתחאת, ללא טעם נוסף ביניהם, וע"י זה נוצר קצת מחסור בנגינה, יש נטיה להוסיף טעם נוסף לפני הסוף פסוק, ויש להזהר שלא לעשות כן.

^ג ובשאר מקומות במקרא תיבה זו מוטעמת מלעיל (כגון: שמות ה' כ"א, איוב כ' י"ז). וכתב כאן בספר הכתב והקבלה שבמלרע הוא לשון השגחה ושימת לב על הדבר, ובמלעיל הוא לשון בחירה ורצון. וממילא יתכן שיש לחוש לשינוי משמעות אם קורא כאן מלעיל.

^ד כן כתב מנחת שי (יהושע ג' ט"ז) בשם ספר רב פעלים שהאל"ף של אסנת בקמץ גדול. וכן כתב כאן בספר מסורת הקריאה שהסמ"ך בשווא נע.

וכן נראה ממה שכתבו המדקדים (רד"ק מיכה ב' י"ב ותהילים פ"ו ב', ועוד מדקדים) שבקמץ קטן לא יבוא טעם או מתג, וכל קמץ עם מתג או טעם הוא בהכרח קמץ גדול, וא"כ בפשטות מוכרח שהקמץ כאן הוא קמץ גדול כיון שיש בו מתג.

ואכן, מנהג הספרדים להגות קמץ זה כקמץ גדול. וכן בכתבי יד המסמנים קמץ קטן ע"י ניקוד חטף קמץ, אין מסומן קמץ זה כקמץ קטן. וכן בתרגומים קדומים האל"ף בתיבת אסנת מנוקדת בקמץ גדול.

ובדברי הניקוד והנגינות לר' משה הגדול (ד"ה וכן החטף) כתב שהאל"ף שבתיבת אסנת הוא קמץ קטן, וכן כתב הגר"א (דקדוק ופירוש על התורה, ד"ה ובהו). ודבריהם צ"ע.

מ"א א': נִיָּהִי - היו"ד הראשונה בשווא נח, ולא בשווא נע.

וּפְרָעָה - הרי"ש בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא ופרה. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע אות הגרונית. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: וַיְהִי. הִיָּאָר. מִרְאָה. וַתַּרְעִינָה. בַּלְעָדִי. וּמִרְאִיקָן. הָרָאָה. וּבְעֵינֵי. וּבַלְעָדִי. וַתַּרְעֵב. וַיִּצְעַק. לְרֹאוֹת. שְׁמַעוֹן. וַיִּמְלֹא. וַיִּלְהִיב. וַיִּשְׁאֹל. וַיִּרְאוּ. נִשְׁאָר. תָּרָאוּ. וַיַּעֲטוּ. וַיִּלְהֹתְנָפֶל. וַיִּשְׁאֹל. וַיִּתְּאֶפֶק. כִּצְעָרְתוּ. מִשְׁאֵת. מִשְׁאֵת.

וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיָּאָר - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיָּאָר.

עַל־הַיָּאָר - היו"ד רפה, ובשווא נח. וכן הוא להלן.

מ"א ב': וַתַּרְעִינָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא וַתַּרְעִינָה באל"ף. וכן הוא להלן.

מ"א ד': וַתְּבַרֵּאָהּ - הבי"ת בדגש, והשווא נע.

מ"א ה': שְׁבָלִים - הבי"ת בחטף קמץ קטן, והוא נהגה כקמץ קצר מעט. וכן הוא להלן.

מ"א ז': וַתִּבְלַעְנָה - העי"ן בשווא נח. ואין להבליעה ולקרוא וַתִּבְלַנָּה, או לקרוא וַתִּבְלַעְנָה בפתח העי"ן. וכן הוא להלן פסוק ט"ו: שְׁמַעְתִּי. ולהלן פסוק מ"ב: טַבַּעְתּוֹ. ולהלן פסוק מ"ה: פָּעַנָה. ולהלן מ"ב כ"א: שְׁמַעְנוּ. ולהלן מ"ב כ"ב: שְׁמַעְתֶּם. ולהלן מ"ד ט"ו: וַדַּעְתֶּם.

מ"א ח': וַתִּפְּעֶם - הטעם מלעיל בפ"א.

וְאֶת־כְּלִיזָמְלִיָּה - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וְאֶת־כְּלִיזָמְלִיָּה, או וְאֶת־כְּלִיזָמְלִיָּה.

מ"א ט': אֲנִי מְזַכֵּיר הַיּוֹם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים אֲנִי מְזַכֵּיר הַיּוֹם.

מ"א י"א: וַנִּחְלְמָה - החי"ת בפתח. ואין לקרוא וַנִּחְלְמָה החי"ת בשווא נח.

וַיִּפְתְּרֵלְנוּ - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וַיִּפְתְּרֵלְנוּ.

^א מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה חזקה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח, כגון מִלֵּךְ במקום מִלְּאֵךְ, שְׁמוֹן במקום שְׁמֵעוֹן, וַיִּגַּב במקום וַיִּגְהַג. וזה מצוי פעמים רבות בכל פרשה, וצריך זהירות רבה מאד על מנת שלא להיכשל בזה.

וכבר הזהיר על זה ביסוד ושוורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבואר הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

^ב עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה, ואין מתג תחת הה"א, השווא שאחריה נח. וכאן בכל הספרים אין מתג בה"א, וממילא מוכח שהיו"ד שאחריה בשווא נח.

וְאֵת כְּלִי־בַיִת אָבִי - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים וְאֵת־כֶּל בֵּית אָבִי.

מ"א נ"ד: כְּלִי־הָאֲרָצוֹת - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים כְּלִי הָאֲרָצוֹת.

מ"א נ"ה: לָכֵן - הטעם מלרע בכ"ף.

מ"א נ"ו: עַל כְּלִי־פְנֵי הָאָרֶץ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים עַל־כֶּל פְּנֵי הָאָרֶץ.

מ"ב א': פִּי יִשְׁשַׁבֵּר - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים פִּי־יֵשׁ שֶׁבֶר, וכן הוא להלן.

תְּתַרְאֶוּ - הטעם מלרע באל"ף.

מ"ב ו': לְכִלְיָעַם הָאָרֶץ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים לְכֶל עַם־הָאָרֶץ.

מ"ב י"א: בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים בְּנֵי־אִישׁ אֶחָד.

מ"ב י"ב: בָּאֵתָם - הטעם מלרע בתי"ו, וכן הוא להלן.

מ"ב ט"ז: הָאֵמֶת - הה"א בפתח.

מ"ב י"ח: זֹאת עֲשׂוּ וְחִיֹּו - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים זֹאת עֲשׂוּ וְחִיֹּו.

עֲשׂוּ - העי"ן בחטף פתח, והוא לשון ציווי. ויש להקפיד שלא ישמע כאומר עֲשׂוּ בקמץ, שהוא לשון עבר. וכן הוא להלן.

וְחִיֹּו - הוי"ו הראשונה בחיריק. ואין לקרוא וְחִיֹּו בשווא נע.

מ"ב י"ט: יֹאסֵר - יש להגות את האל"ף כראוי, שלא ישמע שקורא יֹסֵר.

בְּמִיָּכָם - התי"ו בדגש קל, ולא בדגש חזק. וכן הוא להלן.

מ"ב כ"א: בְּהִתְחַנְנֹו - החי"ת במתג, והנו"ן הראשונה בשווא נע.

בָּאָה - הטעם מלעיל בבי"ת, והוא לשון עבר. והקורא בָּאָה מלרע משמעות לשון הווה.

מ"ב כ"ב: אֶל־תִּתְקַטְּאוּ - החי"ת בסגול, והטי"ת בשווא נח. ואין לקרוא תִּתְקַטְּאוּ בשווא נח ושווא נע.

מ"ב כ"ד: וַיֹּאסֵר - האל"ף בחטף סגול. ואין לקרוא וַיֹּאסֵר בשווא נח.

מ"ב כ"ח: וַיִּתְרְדֹו - החי"ת בסגול, והרי"ש בשווא נח. ואין לקרוא וַיִּתְרְדֹו בשווא נח ושווא נע.

מ"ב ל"ב: שְׁנֵים־עָשָׂר - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים שְׁנַיִם עָשָׂר.

מ"ב ל"ג: הַנִּיחֹו - הה"א בפתח, והנו"ן דגושה. והוא לשון עזיבה. והקורא הַנִּיחֹו בקמץ ורפה^ט, יתכן שמשנה משמעות^ט ללשון מנוחה^ט.

מ"ב ל"ו: עָלִי הָיוּ כְּלָנָה - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים עָלִי הָיוּ כְּלָנָה.

מ"ב ל"ח: וְהוֹרְדָתָם - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע^ט, למרות הקושי^ט. ויש להזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע כאילו קרא וְהוֹרְדָתָם. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת, עדיף לקרואה בשווא נע מאשר להבליעה. וכן הוא להלן מ"ג ז': וּלְמוֹלְדָתָנוּ.

מ"ג ב': שָׁבוּ שְׁבָרוּ־לָנוּ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים שָׁבוּ שְׁבָרוּ־לָנוּ.

מ"ג ג': הָעֵד - יש להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שהוא לשון עבר נסתר. שלא ישמע שקורא אָעַד באל"ף שהוא לשון מדבר^ט.

בְּלִמִּי אֲחִיכֶם אֲתָכֶם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים בְּלִמִּי אֲחִיכֶם אֲתָכֶם. וכן הוא להלן.

מ"ג ו': לָמָּה - הטעם מלרע במ"ם, והמ"ם רפה^ט.

הַרְעַתָם - הטעם מלרע בתי"ו. וכן הוא להלן.

מ"ג ז': הִנֵּשׁ לָכֶם אֶחָ - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים הִנֵּשׁ־לָכֶם אֶחָ במקף^ט.

עֲלִיפִי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים עֲלִיפִי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

^ט וזו הפעם היחידה במקרא שתיבה זו מנוקדת כן, ובכל שאר המקומות מנוקד וַיֹּאסֵר האל"ף בשווא נח.

^י לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^י עיין ב"י ולבוש או"ח סי' כ"ח שפליגי אם יש בזה שינוי משמעות או לא, והאחרונים שם האריכו בזה, ואכ"מ.

^י כבישעיה כ"ח י"ב: זֹאת הַמְנוּחָה הַנִּיחֹו לְעָנָן.

^{טו} ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

^{טז} הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים אותה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו. וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סו"ס כ"ד.

^{יז} כבירמיה ל"ב י': וְאֶתְכֶם בַּסֶּפֶר וְאֶתְכֶם וְאֶתְכֶם עֲדִים.

^{יח} שהדרך היא שמילה זו מלעיל, והמ"ם דגושה. אך כאשר המילה שאחריה מתחילה באחת מהאותיות אה"ע, והיא מחוברת אליה בטעם, היא מלרע, והמ"ם רפה.

^ט ענין זה מבואר בגליון פרשת שמות הערה ל'.

^א ואע"פ שדרך ה"א התמה להינקד בחטף פתח ולא בפתח (כגון: הַשְׁמֵר אֶחָי אֲנִי, בראשית ד' ט'). הַשְׁמֵר מִן דָּבָר, שם י"ח י"ד), כאשר אחר ה"א התמה באה אות המנוקדת בשווא, ה"א התמה מנוקדת בפתח ולא בח"פ (כגון: הַשְׁמֵר אֶת לָבֶן, בראשית כ"ט ה'), כיון שחטף דינו כשווא, וא"א שיבואו שני שוואים בראש המילה, ולכן כאן ה"א התמה מנוקדת בפתח לבד, ולא בח"פ.

ובהיכל הברכה כאן כתב: האמת פתח ולא חטף, שהוא ה"א הידיעה, האמת הידוע יעקב אבינו תורת אמת כשיבחנו דבריהם אזי האמת אתכם, עכ"ל. אך במח"כ שגה בזה, שהה"א כאן מנוקדת בפתח כיון שאינה יכולה להינקד בחטף פתח, כנ"ל. ועוד, שאם היתה זו ה"א הידיעה, כיון שהיא לפני אות אל"ף שאינה מקבלת דגש, היתה ראויה להינקד בקמץ לתשלום הדגש, וכגון: קִטְנִתִּי מִפֶּל הַתְּקִדִים וּמִכָּל הָאֵמֶת (בראשית ל"ב י"א).

^ב לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יקפידו לקרוא את העי"ן בחטף, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת ע"י ההגייה. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י החטף שבעי"ן, אם לא יקפידו לקרוא את העי"ן במהירות וחטיפה יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^ט ענין זה מבואר בגליון פרשת שמות הערה ט"ו.

^י בתיבת באה, כשהטעם מלעיל בבי"ת היא לשון עבר, שבאה כבר, וכשהטעם מלרע באל"ף היא לשון הווה, שבאה עכשיו, וכמו שכתב רש"י בכמה מקומות (בראשית ט"ו י"ז, כ"ט ו', מ"ב כ"א, מ"ו כ"ו).

ובאשל אברהם בוטשאטש סי' קמ"ב כתב שלפ"ז אולי הו"ל ג"כ שינוי משמעות אם קרא מלעיל במקום מלרע או להיפך, וצ"ע בזה, עכ"ד. ובערוך השולחן סימן תר"צ סעיף כ' כתב להדיא שאם שינה בזה הוי כמו שינוי בענין, ומחזירין אותו. ולכאורה פשוט כדברי ערוך השולחן, ואין כאן מקום לספק כלל.

מ"ג י': **הַתְּמַמְהָקָנוּ** - ההא"ן בשווא נח². ואין להבליע ולקרוא התממנה, או לקרוא התממהקנו בפתח הה"א, אלא יש לבטאן כהוגן בשווא נח. וכן הוא בכל שווא נח באות ה"א, כגון בתיבות יְהוֹי, תְּהִיָּה, לְהוֹיָה, לְהוֹיָה, נְהִיָּה, תְּהִיָּה, וכו'.³

מ"ג י"א: **אַרְלִי** - הצד"י בחטף קמץ קטן, והוא נהגה כקמץ קצר מעט⁴. והטעם מלרע ברי"ש.

נְכָאֵת - האל"ף לא נשמעת, ונקרא נכּת. ואין לקרוא נכּאת או נכּאת.

מ"ג ט"ז: **בְּצִהָרִים** - יש אומרים שהצד"י בקמץ קטן⁵. ויש אומרים שהצד"י בקמץ גדול⁶. וכן הוא להלן.

מ"ג י"ח: **נִינְיָאָו** - הרי"ש בשווא נע, והוא מלשון יראה. והקורא נִינְיָאָו בשווא נח משנה משמעות ללשון ראה.

מ"ג י"ט: **פָּתַח** - יש להקפיד על הגייה נכונה של התי"ו, שלא ישמע שקורא פֶּסַח בסמ"ך⁷.

מ"ג כ": **נִיבְיָאוּ** - האל"ף בדגש, אך אין דגש זה מורה על אופן קריאה שונה⁸, אלא הוא בא לסמן שלא להבליע את האל"ף⁹.

² והוא נהגה כמו מפיק ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות: עֲמָה, אֲתָה, וכדומה. וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפיק ה"א. ויש הטועים לחשוב שמפיק היא הנקודה הבאה באות ה"א שבסוף תיבה, אך באמת מפיק פירושו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, ואף אם באה באמצע תיבה, שלא כמו במילה פְּדָהצור (במדבר א' י') וכדו', ששם הה"א אינה נקראת כלל.

והטעם לכך שנקודת המפיק באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה כגון במילה יִקְרָה, ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ואין צורך בנקודת המפיק, אך בסוף תיבה, שאין רגילות לנקד את האות האחרונה בתיבה, שמו את נקודת המפיק במקום השווא.

ויש לציין, שישנם כ"י שכאשר יש חשש לבליעת הה"א בשגגה באמצע תיבה, מוסיפים את נקודת המפיק אף באמצע תיבה, ואע"פ שהיא מנוקדת גם בשווא, וכגון בכ"י לניגוד שמנוקד: פְּהֶשְׁמָה (ויקרא כ"ו מ"ג), פְּדָהצֶל (במדבר ל"ד כ"ח), נִקְדָּפְנוּ (שם ל"ה כ'). וכן בכ"י שישן 507 מנוקד פְּדָהצֶל. וגם באור תורה כתב על מילת פְּהֶשְׁמָה שבספרים ספרדיים מסומן המפיק בה"א, והביא דבריו בקסת הסופר ח"ב.

³ ובספר זכר לחיים העתיק מכת"י הנהגות וחידושים להגרא"א שבפיטום הקטורת יש לומר הצרי בשב"א, ועל פי זה יש הטועים לקרוא בכל מקום צרי בשווא. אך באמת זו טעות העתקה שהעתיק "הצרי בשב"א" במקום "רשב"א אומר הצרי", שגירסת הגרא"א היא רשב"א אומר ולא רשב"א אומר (סידור אזור אליהו).

⁴ וכך מסתבר ע"פ חוקי הלשון, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (כגון הכ"ף שבמילה פָּתַל שכאשר מתארכת המילה מתבטל החולם והופך לקמץ - פְּתִלְקָם), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור במילה צָהָר, וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן. וכן נראה שסבר בעל לשון למודים (הובא במנחת שי תהלים פ"ו ב').

ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. ומכיון שהה"א מנוקדת בחטף קמץ קטן, הקמץ שבצד"י ראוי להיות קמץ קטן.

⁵ שהרי כתבו המדקדקים (רד"ק מיכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב'), ועוד מדקדקים) שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שע"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן (ובתיבת צָהָרִים בדרך כלל יש מתג בצד"י, אלא שכאן יש ספרים שאין מתג, מחמת שבאה לפניו ב"ת השימוש שבה יש מתג, ואין דרך הסופרים לסמן שני מתגים זה אחר זה). וכן יש שכתבו שכל קמץ קטן חייב לבוא אחריו שווא נח או דגש, וא"כ קמץ הבא לפני חטף קמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

⁶ שהגיית התי"ו הרפה דומה להגיית הסמ"ך, ואם יקראנה ממש כסמ"ך, שיהיה משמעות. ומי שאינו יודע להגות את התי"ו כהוגן, אלא רק כסמ"ך, יתכן שעדיף שיקראנה בדגש קל, מאשר שיקראנה כסמ"ך ותשתנה המשמעות. אך בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן כ"ד) אין דעתו נוחה מזה, וכתב שאין לחדש שיבושים כנגד משפטי לשון הקודש, כי השיבושים הישנים שאנחנו אנוסים במבטאם אין להקפיד עליהם כל כך, ויש לדמותם למה שאמרו ודולגו עלי אהבה (כמובא בתוס' בע"ז כ"ב ע"ב ד"ה רגאל בשם המדרש), וכשם שחס הקב"ה על השיבוש של עם הארץ שאין בו דעת ללמוד, כך חס על השיבוש שהורגלו בו הדורות וקשה לנו לעוקרו.

והוסיף, שמי שלבו חרד ואינו רוצה לסמוך על המנהג שהורגלו בו, מוטב שילך אל בני תימן וירגיל לשונו בקריאת תי"ו רפה כהוגן, אך לא יחדש שיבושים לקרוא בתי"ו דגושה.

מ"ג ל"א: **שְׂיִמּוֹ לָחֶם** - יש להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא לָחֶם בכ"ף.

מ"ג ל"ד: **מִשָּׁאֵת** - השי"ן בשווא נח. ואין לקרוא מִשָּׁאֵת בקמץ.

מ"ד א': **פְּסָפְסִישׁ** - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף ולקרוא פְּסָפְסִישׁ¹⁰.

⁷ ישנם ארבעה סוגים של נקודה בתוך האות: א. דגש חזק. ב. דגש קל. ג. מפיק. ד. שורוק. דגש חזק הוא דגש המורה על קריאת האות בחזק עד שנשמע כאילו קורא פעמיים את האות, ודגש זה מופיע בכל האותיות למעט האותיות אהחע"ר (דוגמה לדגש חזק: השי"ן במילה השמים). דגש קל הוא דגש המורה על אופן קריאה שונה של האות הדגושה מאשר של האות הרפה, ודגש זה מופיע רק באותיות בגדכפ"ת (דוגמה לדגש קל: הבי"ת במילה פְּתוֹךְ). מפיק היא נקודה הבאה באות ה"א בסוף תיבה, לסימן שהאות נקראת ואין להבליעה (דוגמה למפיק ה"א: הה"א במילה שְׁמָה). שורוק היא נקודה הבאה באות וי"ו, לסימן ניקוד על האות שלפניה (דוגמה לשורוק: הוי"ו במילה רֹחַם).

⁸ בכל התנ"ך אין דרך דגש חזק להופיע אחר אות י' נחה (ונמצא בכל התנ"ך פעמים ספורות ממש, ועיין רש"י תהילים מ"ה י', ותוס' במסכת עבודה זרה דף ס"ה ע"א ד"ה ביקרותיך). ורחוק מאד לומר שדוקא באות א' שאין בה דגש לעולם פרט לד' פעמים בכל התנ"ך, ג' מתוכם הם אחר י' נחה (נְבִיאָו (בראשית מ"ג כ"ו), תְּבִיאָו (ויקרא כ"ג י"ז), נְבִיאָו (עזרא ח' י"ח)), מה שלא מצאנו בתנ"ך אף באותיות הנדגשות. ולכן הסברה הפשוטה אומרת שדגש זה אינו דגש חזק, אלא הנקודה מסמנת דבר אחר.

ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם (בראש הספר) כתב: אהח"ע שיכנו בעיקר הלשון ובבית הבליעה והוא ראש הקנה ושורש הלשון והן קלות מכל האותיות ואין אדם יכול להדגישן כלל. הה"א והאל"ף יוזמים בני אדם להדגישן ולא יתכן שהנקודה הנמצאת תחת הה"א בסוף התיבה מודעת עיקר הה"א, שאם תמצא ה"א בראש המילה או באמצעיתה ויהיה תחתיה קמץ או פתח לא יקרא בדגש, והאל"ף נמצא בד' מקומות כמו דגש, והן נְבִיאָו לו אֶת הַמִּנְחָה דְּיוֹסֵף (בראשית מ"ג כ"ו), תְּבִיאָו לָחֶם תְּנִנְפָה (ויקרא כ"ג י"ז), נְבִיאָו לְנוּ פֶּדֶן אֶלְהִינוּ דְּעוֹרָא ח' י"ח), וְשָׁפוּ עֲצָמוֹתָיו לֹא רָאוּ (איוב ל"ג כ"א), ואלו ד' קיבולום הראשונים ואין זולתם, ואע"פ"כ לא יתכן להדגיש אל"ף. עכ"ל.

ובמחברת התיג'אן (שער תוצאות האותיות בפה. ירושלים תשכ"א עמ' י"ח) כתב: החלק הראשון אותיות אהח"ע והם אותיות הגרון ועיקרם עיקר הלשון ובית הבליעה והן קלין מכל האותיות לפי שאין הדגש נכנס בהן כלל חוץ מן האל"ף בארבעה מקומות והן נְבִיאָו לו אֶת הַמִּנְחָה (בראשית מ"ג כ"ו), מְוִשְׁבְּתִיכֶם תְּבִיאָו (ויקרא כ"ג י"ז), וְשָׁפוּ עֲצָמוֹתָיו לֹא רָאוּ (איוב ל"ג כ"א), נְבִיאָו לְנוּ פֶּדֶן אֶלְהִינוּ (עזרא ח' י"ח), ויש להם דרך ביציתאן ואינו כשאר הדגשים, ואות ה' אע"פ שיש בה במקצת מקומות נקודה, אין אותה הנקודה דגש, אלא כדי להוציא הענין בלבד, ואין לדגש בה טעם. עכ"ל.

ומוכח מדבריהם שאין זה דגש רגיל, אך עדין לא מבואר מספיק מה תפקידו של דגש זה. ונראה קצת מדבריהם שנקודת האל"ף דומה לנקודת המפיק בה"א, הבאה לסמן שאין האות נחה אלא היא נקראת, והדגש באות א' בארבעה מקומות אלו גם הוא בא לסימן שלא להבליע את האל"ף.

ובטעם הדבר שבארבעה מקומות אלו דוקא הוצרכו לסימן זה, נאמרה השערה מסתברת, שבארבעה מקומות אלו יש חשש יתר להבלעת האל"ף. בשלושה מקומות החשש הוא מפני הבלעת האל"ף בשגגה, משום שבהם מופיעה הברת "או" בין הברת "כי" מוטעמת, לאות למ"ד מוטעמת, (נְבִיאָו לו, תְּבִיאָו לָחֶם, נְבִיאָו לְנוּ), וכנראה שבצירופם יש לאל"ף נטיית יתר להיבלע, ולכן הושם דגש לסימן ואזהרה שלא להבליע את האל"ף, והוא כעין המפיק בה"א, הבא רק לסימן שהה"א נקראת, ואינו דגש.

ובמקום הנוסף, בתיבת רָאוּ, החשש הוא מפני הבלעת האל"ף בזדון, משום שבכמה מקומות במקרא בין אות המנוקדת בשורוק, לבין הוי"ו בה מסומן השורוק, כתובה אות אל"ף שאינה נקראת, כגון במילים רְאוּבֵנִי (במדבר כ"ו ז', ובעוד י"ז מקומות בתנ"ך), מָאוֹם (דניאל א' ד', איוב ל"א ז'), שהשורוק שבו"ו הוא ניקוד האות שלפני האל"ף (ונקרא: רֹבֵנִי, מוֹם, והאל"ף שבהם אינה נקראת). ומחמת שיש אות אל"ף המפרידה בין האות המנוקדת בשורוק, לבין הוי"ו בה מסומן השורוק, היו סופרים שניקדו את האות בניקוד כפול, גם בקיבוץ תחתיה, וגם בשורוק אחריה כגון רְאוּבֵנִי, מָאוֹם (כגון בכתב יד ט"ב), וכדי שלא יטעו ויקראו גם את האל"ף, הושם קו רפה מעל האל"ף לסימן שאינה נקראת - רְאוּבֵנִי, מָאוֹם (שבכל כתיב היד הקדומים על כל אות ששייך בה דגש ורפה, היו מסמנים דגש ע"י נקודה בתוך האות, ורפה ע"י קו מעל האות, ולא היו אותיות ללא סימן כלל. הסופרים המאוחרים יותר, השמיטו את קו הרפה, והשתמשו בדגש ובהשמטתו בלבד). ובמילה רָאוּ אפשר היה לחשוב שגם בה האל"ף אינה נקראת, והרי"ש נקודה בניקוד כפול, ולכן הושם הדגש באל"ף, שהוא ההפך מסימון קו הרפה, כדי לסמן שיש להגותה.

מ"ד ו': וַיִּשְׁגֶּם - יש להקפיד לנגן את הטעם אתנחתא כראוי, ולא להוסיף טעם נוסף לפניו ולהטעים וַיִּשְׁגֶּם¹².

מ"ד ז': לַעֲבָדֶיךָ - הלמ"ד בפתח. ואין לקרוא לַעֲבָדֶיךָ בשווא.

מ"ד ח': הַשִּׁיבָנוּ - הה"א בחטף סגול. ואין לקרוא הַשִּׁיבָנוּ בחטף פתח.

מ"ד י': עֲתָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא עֲתָה באל"ף.

מ"ד ט": לְאֵלֶיךָ - האל"ף לא נשמעת, ונקרא לְדִנִּי¹³. וכן הוא להלן.

ומה נִצְטָק - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים ומה נִצְטָק.

❧ חילופי נוסחאות ❧

מ"א י"ט: שִׁבְע־פְּרוֹת / (שִׁבְע פְּרוֹת)

במקף – בכתבי היד: ט"א ס"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"א ס"ב ס"ג ס"ז. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

במונח – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ד ס"ו ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ו א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

מ"א כ"ד: אֶל־הַחֲרָטָמִים / (אֶל־הַחֲרָטָמִים)

הה"א ללא מונח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ג ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ז, א"ב א"ג א"ד א"ו א"ז א"ח א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, ברויאר.

הה"א במונח – בכתבי היד: ס"ד ס"ח ס"י ס"א ס"ד ס"ו ס"ז, א"א א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

¹² מכיון שהאתנחתא באה כאן מיד בראש הפסוק, ללא טעם נוסף לפניו, יש קצת מחסור בנגינה, ומשום כך יש נטיה טבעית להוסיף טעם נוסף לפניו, אך אין נכון לעשות כן, ויש להטעים באתנחתא בלבד.

ובתשלום מקנה אברם (שער טעמי המקרא), ובערוגת הבושם (פרק כ"ז), קראו לאתנחתא באופן זה שבא בראש פסוק בשם "סחפא" (והובאו דבריהם במנחת שי שמות ל"ג י"ד). וכנראה נתנו לו שם זה להדגיש שאינו באתנחתא רגיל שניגונו ארוך יותר, אלא ניגונו מועט משאר אתנחתות, אך לא באו לומר שאינו מפסיק כשאר אתנחתות (ומה שכתבו שקראו לו עבד או קוץ שהוא פחות ממשרת, כוונתם על פחיתות נגיתו, ולא על פחיתות הפסקו, שהרי באמת הוא אתנחתא רגיל, ואף הניקוד משתנה על ידו כמו כל אתנחתא וסו"פ, כגון ויאמר (בראשית כ"ד ל"ד) בפתח המ"ם, ולא ויאמר בסגול המ"ם, וכגון ויסעו (בראשית ל"ה ה') בקמץ הסמ"ך, ולא ויסעו בשווא הסמ"ך).

ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, נזכר כבר שאתנחתא זו שונה משאר אתנחתות, וז"ל (מעט לפני שער הזרקא): ויתכן לבוא בראש הפסוק כמו וַיִּקְרָא (יהושע ט"ו מ"ח), בַּמִּדְבָּר (שם ס"א), וַיִּאֶמֶר אֶל־עַמּוּ (בראשית י"ט ז'). וזה הטעם יקרא מונח לפי שאתה מניחו בלי מתיגה והנעה כי טוב, עכ"ל. ובספר המסורה (חלק א' עמ' 658) מובאת רשימת טעמים קדומה, וכתוב שם: אלה הטעמים ואלה שמותם, ומפרט שם את כל הטעמים, וביניהם נמנה, ויאמר - סעפא.

ויש לציין שסיחפא הוא השם הבבלי לטעם אתנחתא, וכנראה אימצו כאן שם זה לאתנחתא אך ורק להודיע על שינוי משאר אתנחתות, ולא שהוא באמת טעם אחר, ולכן גם בספר טעמי המקרא הוא קרוי בשם אחר - מונח, שכל הענין הוא רק לתשומת לב שאינו ממש כשאר אתנחתות (וכשבא מתג לפני אתנחתא כזה, יש לדון אם דינו באתנחתא רגיל, או שדינו כסחפא).

¹³ הכלל הוא, שבשם אדנות ואלקות, אם באה לפנייהם אחת מהאותיות מש"ה, האל"ף נשמעת, ואם באה לפנייהם אחת מהאותיות וכל"ב, אין האל"ף נשמעת, ואז יבוא במקום האל"ף מתג שמאריך מעט את תנועת הפתח או הצי"ר, וע"י זה נשמע כעין אל"ף (וסימנך, מש"ה מוציא וכל"ב מכניס). וכלל זה נכון גם באדנות שאינו שם קודש.

מ"א כ"ו: תָּלוּם אֶתְּךָ הוּא / (תָּלוּם אֶתְּךָ הוּא)

בטפחא מרכא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ז, א"א א"ו א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג¹⁴, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא.

במרכא טפחא – בכתבי היד: ס"ו ס"ז ס"ח ס"י ס"ב ס"ד ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ו א"ח. ~

מ"א ל': וַיִּקְמוּ שִׁבְע / (וַיִּשְׁבַּע) / (וַיִּשְׁבַּע)

בגרש – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ז ס"ט ס"י ס"ז, א"א א"ד א"ו א"י. ~ ובדפוסים: ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם רוב ספרים. ~ וכן נכון ע"פ כללי הטעמים¹⁵.

¹⁴ כן הוא בנוסח הפנים. ובגליון ציין שבספרים אחרים מוטעם תָּלוּם אֶתְּךָ במרכא טפחא.

¹⁵ וכתבו ר' איצק פרעמסלא בקונטרס דברי אמת, ורוו"ה בשום שכל, שההטעמה תָּלוּם אֶתְּךָ היא מתבררת יותר, שאז תיבת תָּלוּם מוטעמת בטעם מפסיק, ופירושו שלשני החלומות כוונה אחת, וכמו שאמר בפסוק הקודם תָּלוּם פָּרְעָה אֶתְּךָ הוּא. אך אם הטפחא בתיבת אֶתְּךָ, נראה שהוא מחובר בדרך סמיכות, דהיינו חלומה של אחד, ופירושו זה אינו מיושב.

¹⁶ אלו הם כללי משרתי הפשטא (הכללים מבוארים בספרי הראשונים העוסקים בכללי הטעמים, כגון בסוף ספר עט סופר לרד"ק, ובשיר אלקים לי מגן לרבינו תם, ועוד): כאשר בא משרת אחד בלבד לפני הפשטא, אם אין הברה החוצצת בין המשרת לבין הפשטא, המשרת יהיה מרכא (כגון: הִנֵּה תִּהְיֶה וְאֵם יֵשׁ הַבְּרָה הַחוּצָצַת בֵּינֵיהֶם, המשרת יהיה מהפך (כגון: בֵּין הַמַּיִם).

כאשר באים שני משרתים לפני הפשטא, אם המשרת הראשון מוטעם בראש התיבה, המשרת השני מונח (כגון: כִּי כֹּזֵבָה), ואם אינו מוטעם בראש התיבה, יהיה קדמא (כגון: וְאֵת פְּלִיטָאָה פָּנָה). והמשרת השני יהיה מרכא או מהפך ע"פ הכלל האמור לעיל.

כאשר באים שלושה משרתים לפני הפשטא, המשרת הראשון יהיה תלישא קטנה, והמשרת השני יהיה קדמא אף אם הוא מוטעם בראש התיבה, והמשרת השלישי יהיה מרכא או מהפך ע"פ הכלל האמור לעיל (כגון: שָׁרָה אִשְׁתִּי אֶלְדִּי בֹל, הִנְנִי מְבִיא אֶת־הַמִּבּוֹל מֵאֵם).

וע"פ כללים אלו, ההטעמות האפשריות כאן הן או וַיִּקְמוּ שִׁבְע שָׁנִי רָעַב, שתתיבת שִׁבְע מוטעמת בגרש שהוא טעם מפסיק, ואז יש רק משרת אחד לפני הפשטא. או שיש שני משרתים לפני הפשטא, ואז מוטעם וַיִּקְמוּ שִׁבְע שָׁנִי רָעַב, והמשרת הראשון הוא מונח כיון שהוא מוטעם בראש התיבה. אך ההטעמה וַיִּקְמוּ שִׁבְע שָׁנִי רָעַב, שתתיבת שִׁבְע מוטעמת בקדמא, אינה אפשרית, שהרי תיבת שִׁבְע מוטעמת בראשה, ואם היא מוטעמת בטעם משרת, המשרת צריך להיות מונח, ולא קדמא.

ואכן, ברוב מובהק של כתבי היד, ובכללם כתבי היד המדויקים, מוטעם כאן בגרש, וכן כתב גם בעין הקורא בשם רוב ספרים. ובמיעוט ספרים מוטעם כאן במונח, וכן כתב בעין הקורא בשם מיעוט ספרים. ורק בספרים בודדים מוטעם כאן בקדמא. ומכל זה מוכח שהקדמא הוא שיבוש שנפל במעט ספרים, וזה משום שבכתבי היד אפשר בנקל לטעות ולהחליף בין גרש לקדמא, שהם דומים מאד בצורתם, אלא שזה נוטה מעט לימין וזה נוטה מעט לשמאל, וכיון שבמק"ג השתבשו ג"כ והדפיסו בקדמא, נפוץ אח"כ שיבוש זה בספרי הדפוס.

ורו"ה כתב שמצא בחומש ישן שמוטעם בגרש, וכן דרך מרוצת הטעמים בכמה מקומות שבא תלישא גדולה וגרש לפני מהפך פשטא כגון: וְהָיָה אֶתְּךָ מֵאֲלֵמִים אֶל־מֵיִם (לעיל ל"ז ז'), אך בספרים רבים מצא שמוטעם שִׁבְע בקדמא, ובספרים אחרים שִׁבְע במונח, וכן נכון ע"פ כללי הטעמים. אך מחמת שראש הרבה ספרים שמוטעמים בקדמא, ורצה ליישבם, חידש וכתב שלענין משרתי הפשטא יש סופרים שמחשיבים את הטעם תלישא גדולה המפסיק (שבתויבת וַיִּקְמוּ), כדון התלישא קטנה המחבר, והרי אחר התלישא קטנה יבוא לעולם קדמא קודם הפשטא, אף כאשר ההטעמה בראש התיבה. עכ"ל.

והספרים המשובשים הטעוהו לחדש כלל זה, אך באמת אין דבריו נכונים כלל, ודוקא תלישא קטנה שהוא טעם משרת, גורם שאחרי יבוא קדמא אף כאשר ההטעמה בראש התיבה, משום שאחר הטעם תלישא קטנה יבוא לעולם רק טעם קדמא ולא שום טעם אחר, אך אחר תלישא גדולה שהוא טעם מפסיק, יכול לבוא גם במונח, וכגון: כִּי שָׁוָה הוּא (שמות כ"א ל"ו), שאחר התלישא גדולה מוטעם מונח כיון שהטעם בראש התיבה, והכלל שחידש נסתר ממקומות רבים במקרא.

ובהערות ברכר לתנ"ך יהואש ניסה ליישב דבריו בדוחק, וכתב שאע"פ שהכלל אמור רק בתלישא קטנה, כיון שכאן תיבת וַיִּקְמוּ מוטעמת מעיל בהברת וַיִּקְמוּ, ממילא הברת "מו" שאחר הטעם נמשכת למטה ותיבת שִׁבְע נקראת "מוֹשְׁבֶע" יחד עם ההברה שנתרה מהתיבה הקודמת, ונחשבת כמוטעמת באמצע

במונח – בכתבי היד: ס"ב ס"ח ס"ט, א"ג א"ז א"ח. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם מקצת ספרים. ~ וכן נכון ע"פ כללי הטעמים*^{לא}.
בקדמא – בכתבי היד: ס"ו ס"ז, א"ב א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן. ~ ואינו נכון ע"פ כללי הטעמים*^{לא}.

מ"א ל"ג: **יָרָא** / (**יָרָא**)

הרי"ש בסגול – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"י ס"יא ס"יד ס"טו ס"ז ס"ז, א"ד. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, קסוטו, ברויאר. ~ וכן כתב רד"ק^ל. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

הרי"ש בצירי – בכתבי היד: ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ב א"ג א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קורן. ~ וכן

כתב אבן עזרא^ל. ~ וכן כתב ר' יהודה בן בלעם^ל. ~ וכן הוא בעין הקורא.^ל

מ"א מ"ה: **וַיִּקְרָא פְּרֻעָה שְׁמִיּוֹסָף** / (**פְּרֻעָה שְׁמִיּוֹסָף**)

במונח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ט ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"ז, א"ב. ~ ובדפוס: ברויאר. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן אשר שהלכה כמותו. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

במרכא – בכתבי היד: א"ו א"ז א"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן נפתלי שאין הלכה כמותו.^ל

מ"א נ': **יָלַד** / (**יָלַד**)

הלמ"ד בפתח – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ז ט"ח, ס"ג ס"ו ס"ח ס"ט ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"ז, א"ב א"ז. ~

^ל בריש ספר צחות, ובספר מאזנים דף י' ע"א.

^ל רוו"ה כתב שכן בלעם כתב בספרו טעמי המקרא שהתיבות יָרָא פְּרֻעָה, וְתָרָא אִיבְתִּי (מיכה ז' י'), תָּרָא אֶשְׁקֹלוֹן (זכריה ט' ה'), מוטעמות מלרע ומנוקדות בצירי. ולפניו בספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם לא כתוב בפירוש יָרָא פְּרֻעָה, אלא כתב שם על מילים אלו והדומות להן שהאות הראשונה בצירי והשניה בסגול אם הן לשעבר (כגון: נַתְלָה, נִשְׁבַּח), ושניהן בצירי אם הן להבא (כגון: תִּלְךָ, נִשְׁבַּח), והוסיף שגם תָּרָא אֶשְׁקֹלוֹן, וְתָרָא אִיבְתִּי, הן להבא ובצירי, אך וְתָרָא בָּאָר קִים (בראשית כ"א י"ט) שהוא לשעבר מנוקד בצירי וסגול. והפסוק יָרָא פְּרֻעָה לא מוזכר שם כלל, אלא רק מובן ממה שכתב שם שלישיתו גם כאן מנוקד יָרָא בצירי.

ובענין מה שכתב שם שגם בפסוקים וְתָרָא אִיבְתִּי, תָּרָא אֶשְׁקֹלוֹן, מוטעם מלרע ובצירי, יש לציין שבספרים המדויקים גם בפסוקים אלו מנוקד בסגול ולא בצירי. וגם בתנ"ך קורן שניקד כאן בצירי בעקבות רוו"ה, בפסוקים אלו ניקד בסגול ולא בצירי.

^ל בכתבי יד רבים נמסר כאן במסורה "לית מלרע" או "לית בטעמא" או "לית בטעמא מלרע", ובפשוטות זו הוכחה שכל החילוק בין כאן למקומות אחרים הוא רק בהטעמה מלרע, ולא בניקוד, משום שגם כאן הוא בסגול כבשאר מקומות. ואם היה חילוק גם בזה שהוא בצירי, המסורה היתה מוסרת רק "לית" בלבד, שהרי אין כמותו בצירי כלל.

אך כתב רוו"ה שמדברי המסורה א"א להוכיח, משום שלשיטת המנקדים כאן יָרָא בצירי, הניקוד תלוי בהטעמה, והטעמה מלרע מחייבת לנקד בצירי, ולכן אחר שהמסורה מסרה שכאן הטעם מלרע, מובן מזה שמנוקד יָרָא בצירי, ואין צורך לפרש זאת.

^ל הכלל הוא שכאשר יש שני משרתים לזרקא, המשרת השני הוא מונח, ואם יש פסיק בין תיבת המשרת לתיבת הזרקא, או שיש מתג בתיבת הזרקא, והמשרת הראשון הוא קדמא, המשרת השני יהיה מרכא ולא מונח (כלל זה מובא בספר דקדוקי הטעמים (בו"ש סעיף 21, דותן שער ט'). ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם (שער הזרקא). ובעין הקורא בראשית ל"ז כ"ב).

וכאן יש חילוק בין בן אשר ובן נפתלי אם יש מתג תחת השי"ן או לא, שלבן אשר אין מתג תחת השי"ן, ולבן נפתלי יש מתג, וממילא יוצא שלבן אשר מוטעם במונח, ולבן נפתלי מוטעם במרכא (ולכן בחלק מרשימות החילופים החילוף הוא אם יש מתג או לא, ובחלקם החילוף הוא אם מוטעם במונח או במרכא, ושניהם נכונים, כיון שהדברים תלויים זה בזה).

ואכן ברוב הספרים המטעימים כאן במונח, אכן אין מתג בשי"ן, וברוב הספרים המטעימים במרכא יש מתג בשי"ן, אך יש מעט ספרים שמטעימים בנוסח כלאים, בכתבי היד ס"ו ס"ח ס"י א"ג א"ט ובדפוס לטריס מופיע מתג בתיבת שם, ובכל זאת מוטעם במונח, ובכתבי היד ס"ד ס"ו א"י אין מתג בתיבת שם, ובכל זאת מוטעם במרכא.

ויש מסורה המוסרת על י"ח מקומות במקרא בהם בא מרכא לפני זרקא (מסורה זו נזכרת בכמה מספרי הראשונים העוסקים בכללי הטעמים, וכן נמצאת בספר אכלה ואכלה סעיף 374), ופסוק זה מגוי עמהם. ומוכח שמסורה זו הולכת כשיטת בן נפתלי.

^ל וכן מוכח מהמסורה שם (איוב ה' ז') שמסרה על תיבת וַיִּלְךְ "לית קמץ", דהיינו, שחוף מבפסוק שם אין בתנ"ך עוד מקומות בהם תיבת יולד מנוקדת בקמץ, אלא בכולם מנוקד יָלַד בפתח.

ובכתבי היד ס"ב ס"ד ס"ו נמסר שיש מחלוקת בין אשר ובן נפתלי בניקוד תיבה זו, ובן נפתלי שמנקד כאן בקמץ מוסר "ב" קמץ, כי אדם, כלומר שיש במקרא שני מקומות בהם תיבת יָלַד מנוקדת בקמץ, כאן, ובפסוק פִּי אֶדְם לְעַמֵּל

התיבה כיון שהטעם בשי"ן, וכתב שלכן אין להקשות על רוו"ה מהפסוק וַיִּלְךְ וַיִּשָּׂא נָשִׁים לְחֶמְקָם (ויקרא כ"ו כ"ו), שמוטעם במונח אחר התלישא גדולה, משום ששם התלישא גדולה מוטעמת מלרע, ואין אחריה הברה שתמשך לתיבה הבאה, ולכן נחשבת כמוטעמת בראש התיבה, ובא אחריה מונח, עכ"ל.

ודבריו תמוהים מאד, שהרי הטעם תלישא גדולה הוא טעם מפסיק, וא"כ איך תתחבר ההברה הנוספת עם התיבה הבאה, אחר שהטעם עושה הפסקה, ואע"פ שהטעם מלעיל, ההפסקה היא רק בסוף התיבה, וברור שאין ההפסקה באמצע התיבה. ועוד, שמקומות אחרים במקרא מוכח שלא כדבריו, שהרי גם כשהתלישא גדולה מוטעם מלעיל, בא אחריו מונח ולא קדמא, וכגון: וַיִּשָּׂא עֲשָׂב מִזֶּרַע וַיֵּרַע (בראשית א' י"ב), שאע"פ שתיבת דָּשָׁא מוטעמת מלעיל, תיבת עֲשָׂב מוטעמת במונח ולא בקדמא, כיון שנחשבת כמוטעמת בראש התיבה, ואין הברת "שָׂא" מתחברת אליה להיחשב כמוטעמת באמצע התיבה.

ואע"פ שדברי רוו"ה שיש סופרים שמוחשיבים את הטעם תלישא גדולה המפסיק כדון התלישא קטנה המחבר, אינם נכונים, כמבואר, יתכן לומר מעין דבריו, שהטעות של מעט הספרים שהטעימו בקדמא היא משום שלא היו בקיאים בחילוק שבין התלישות לגבי משרתי הפשטא, ולכן הטעימו כאן בקדמא אחר תלישא גדולה, כדון תלישא קטנה. אמנם דחוק לומר זאת, משום שבמקומות אחרים מוטעם במונח גם אחר תלישא גדולה. ומ"מ אין ספק כלל שהנוסח הנכון הוא בגרש, ונוסח הקדמא הוא שיבוש.

^ל ובתרגום שם מוטעם שָׂבַע בקדמא (דרך כתבי היד להטעים את התרגום בטעמים בהם מוטעם הפסוק), אך אין זה משום שבתרגום שם מוטעם בשיטה שונה מהטעמת המקרא, אלא משום שע"פ כללי הטעמים כשהמשרת הראשון טעמו בראש התיבה, יהיה מונח, וכשאנו בראש התיבה, יהיה קדמא (כמבואר בהערה לעיל), ולכן במקרא שהטעמה היא בראש התיבה מוטעם במונח, ובתרגום שהטעמה אינה בראש התיבה מוטעם בקדמא.

^ל במכלול (קס"א ע"ב) כתב רד"ק שדרך מילה זו להיות מוטעמת מלעיל, והרי"ש בסגול, וכאן היא מוטעמת מלרע. ומה שלא כתב שגם ניקוד הרי"ש שונה כאן, משמע שהרי"ש בסגול אע"פ שהטעמה מלרע. ורוו"ה כתב שאין הכרח שרד"ק סובר שהרי"ש בסגול, משום שלשיטת המנקדים כאן יָרָא בצירי, הניקוד תלוי בהטעמה, והטעמה מלרע מחייבת לנקד בצירי, ולכן אחר שפירש רד"ק שכאן הטעם מלרע, מובן מזה שמנוקד יָרָא בצירי, ואין צורך לפרש זאת. אך באמת בספרו עט סופר (ט"ז ע"ב) כתב רד"ק להדיא שאע"פ שכאן ההטעמה מלרע, הרי"ש מנוקדת בסגול.

ובדפוסים: גינצבורג^{מא}, קוטו, ברויאר. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן אשר שהלכה כמותו^{מב}.

הלמ"ד בקמץ – בכתבי היד: ט"ג, ס"א ס"ב ס"ד ס"י ס"א ס"ז, א"א א"ג א"ד א"ו א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, קורן. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן נפתלי שאין הלכה כמותו. ~ וכן הוא בספר המסורה הקדום אכלה ואכלה^{מד}.

יולד (איוב ה' ז'). ואכן כך נמסר בכתב היד ט"ג המנקד בקמץ כשיטת בן נפתלי. ויש כתבי יד שמוסרים "ב" בלבד.

ויש לציין שבכה"י א"ג א"ט ובדפוס מק"ג מנקד בקמץ, ונמסר עליו "לית קמץ", ואע"פ שבאיוב ה' ז' מופיעה ג"כ תיבה זו בקמץ, מסורה זו מונה רק את המקרים בהם תיבה זו מנוקדת בקמץ שלא באתנחתא וסו"פ, אך באיוב התיבה מנוקדת בקמץ בגלל שמוטעמת באתנחתא.

^ל ובמסורה שם נמסר עליו "ב", ומסורה זו היא כדברי בן נפתלי המנקד כאן בקמץ, שהלא תיבת ילד בפתח מופיעה פעמים רבות במקרא, וכנראה המסרן העתיק ממסורה ההולכת בשיטת בן נפתלי, ולא שם ליבו שנוסח הפנים סותר את המסורה.

^מ נראה שיש סימני מחיקה של קמץ שתוקן לפתח. ואכן במסורה שם נמסר "לית קמץ", ומסורה זו מתאימה עם נוסח הקמץ.

^{מא} כן הוא בנוסח הפנים. ובגליון ציין שבהללי מנקד ילד בקמץ, וכן שיטת בן נפתלי.

^{מב} כן הוא נוסח החילוף בכל המקורות: ספר החילופים של מישאל, ספר המסורה עמ' תקע"ב, ובכתבי היד ס"ב ס"ד ס"ו. ובמחברת התיג'אן ובכתבי היד ט"ח ס"ג ס"י נמסר שיש חילוף בניקוד תיבה זו, אך לא פורט מהי שיטת בן אשר ומהי שיטת בן נפתלי.

^{מג} בספר המסורה הקדום אכלה ואכלה, סעיף 21, מובאת רשימת מסורה של מילים המנוקדות רק פעם אחת במקרא בקמץ, וביניהם נמנית תיבת ילד בפסוק ויליוסף ילד שני בנים. כלומר שתיבת ילד בפסוק זה היא היחידה במקרא המנוקדת בקמץ, ובשאר המקומות המילה מנוקדת בפתח (והפסוק באיוב לא נחשב כמנוקד בקמץ, ששם הוא משום האתנחתא, כמבואר לעיל הערה ל"ח).

^{מד} דעת מנחת שי בזה אינה ברורה, וז"ל מנחת שי: וליוסף ילד - בכל הספרים הלמ"ד בקמץ גם נמסר עליו במ"ג לית קמץ וקשה שהוא כבן נפתלי ולב"א בפתח כפי מה שראיתי בחילופים שבדפוס וכ"ו, ואחר שכתבתי זה ראיתי ספר רב פעלים שכתב כלשון הזה אבל וליוסף ילד שני בנים פתוח לב"א ולב"ג קמץ ומסורה אחרת מצאתי עליו ב' קמץ כי אדם לעמל ילד ודין. עכ"ל.

ולכאורה עולה מדבריו שהלמ"ד בפתח, שהרי כן נמסר בחילופי הדפוס ובחילופים כ"י ובספר רב פעלים בשם בן אשר, והמסורה שהביא ברב פעלים, אינה גורעת מזה, שהיא מסורה המתאימה לשיטת בן נפתלי.

אך למרות זאת, בדיבור המתחיל ניקד מנחת שי את הלמ"ד בקמץ. ואולי במקרים שבכל הספרים שלפניו ניקדו כבן נפתלי, לא רצה מנחת שי לשנות את המקובל ע"פ ספר החילופים בלבד, משום שלפעמים בקונטרסי החילופים הפכו בטעות את השיטות (ראה למשל מנחת שי דברים ל"ג כ"א), ולכן במקרים אלו השאיר את הנוסח הישן ולא שינה ע"פ ספר החילופים בלבד (וכיוצא בזה בדברים ל"א כ"א ניקד מנחת שי בדיבור המתחיל כבן נפתלי, ולא שינה לנקד כבן אשר ע"פ ספר החילופים, משום שכך היה מנוקד בכל הספרים שלפניו). וממילא אחר שבידנו ספרים מדויקים הקרובים לשיטת בן אשר המנקדים בפתח, אין עוד מקום להסתפק האם נוסח החילופים כאן הוא נכון או לא, ובפרט שכן הוא בכל מקורות החילופים (כמבואר לעיל הערה מ"ב), וא"כ קשה לומר שבספר החילופים החליפו את השיטות, וממילא נראה שגם מנחת שי יודה שיש לקרוא כנוסח בן אשר, ובפרט שבידנו יש ספרים רבים המנקדים בפתח, והקמץ אינו נוסח כל הספרים.

מ"ג י"ב: המושב / (המושב)

השי"ן בקמץ – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ה ט"ח, ס"ג ס"ד ס"ו ס"י ס"א ס"א ס"ג ס"ד ס"ז ס"י ס"א ס"ב ס"ד ס"י ס"א ס"ז, א"א א"ג א"ד א"ו א"ט א"י. ~ ובדפוסים: קוטו, ברויאר.

השי"ן בפתח – בכתבי היד: ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב, א"א* א"ג א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה^{מא}, לטריס, גינצבורג^{מב}, קורן.^{מד}

^{מא} ובבמדבר ה' ח' מנוקדת תיבה זו בקמץ, ובשני המקומות מסר עליו "ב", ומוכח שהניקוד זהה בשני המקומות, דאל"כ, היתה המסורה מחלקת ביניהם. וכנראה המסרן העתיק את נוסח הפנים ואת נוסח המסורה מספרים שונים, ולא שם ליבו שהמסורה סותרת את נוסח הפנים.

^{מב} רוו"ה האריך להוכיח שהנכון הוא בקמץ, אך כתב שמפני שראה שגם רא"פ ניקד בפתח, לא רצה לשנות.

^{מג} כן הוא בנוסח הפנים. ובגליון ציין שבספרים אחרים מנוקד המושב בקמץ.

^{מד} תיבת המושב מצויה פעמיים במקרא, כאן, ובבמדבר ה' ח'. ובבמדבר מנוקד בקמץ בכל הספרים. ובכתבי יד רבים נמסר כאן ושם במסורה "ב", דהיינו שבשני מקומות אלו כתובה תיבה זו (כן הוא בכה"י ט"ב ט"ג ט"ד ס"א ס"ט ס"י ס"א ס"ג א"א א"ב א"ט), ומזה שהמסורה לא חילקה שכאן הוא בפתח ושם בקמץ, מוכח שבשני המקומות הניקוד זהה בקמץ, ויש כתבי יד שאף מסרו להדיא שבשני מקומות כתובה תיבה זו ומנוקדת בקמץ (כן הוא בכה"י ס"ד ס"ו א"ד).

ונראה שנוסח הפתח כאן הגיע מזה שדרך המסורה לציין את הפסוקים ע"י כמה תיבות מהפסוק הנמסר, וכל מסרן כותב תיבות אחדות כפי ראות עיניו, ומסורה זו נכתבה בספרים השונים בנוסחאות שונות זו מזו (כגון: לשון המסורה בכ"י ט"ב בבמדבר היא "המושב ב' ואת הכסף המושב האשם המושב", שכוונתה שתיבת המושב כתובה ב' פעמים במקרא, פעם אחת בפסוק ואת הכסף המושב, ופעם שניה בפסוק האשם המושב, ובכ"י ט"ד ט"ה ס"א בבמדבר לשון המסורה היא "ב' בפי", שכוונתה שהתיבה כתובה ב' פעמים במקרא, והמקום הנוסף הוא בפסוק המושב בפי, ובכ"י ס"ב בבמדבר לשון המסורה היא "המושב ב' וסימנהו ואת הכסף המושב בפי אמתחתים האשם המושב ליי לכהן"). וכנראה היו מסרנים שמסרו נוסח "המושב ב' הכסף המושב בפי האשם המושב לה" או בנוסח דומה, ומכיון שדרך המסורה להיכתב בקיצור ובחלקי מילים (כגון: וסימ' במקום וסימנהו, וכדומה), היו שחשבו שהי"ד שתיבת בפי הוא סימן' המורה על תיבה שנכתבה בקיצור, ותיבת "בפי" נקראה "בפ" שהיא קיצור של "בפתח", ומזה הוכן שבפסוק הכסף המושב התיבה מנוקדת בפתח, בשונה מבפסוק האשם המושב שם התיבה מנוקדת בקמץ. ובעקבות הבנה זו בדברי המסורה היו שניקדו כאן בפתח (ברויאר, כתר ארם צובה והנוסח, עמ' 45).

ובעקבות שיבוש זה של דברי המסורה וניקוד התיבה כאן בפתח, אנו מוצאים בשלב מאוחר יותר מסורות שמוסרות על השינוי בין המקומות שכאן הוא בפתח ושם בקמץ (כן הוא בכה"י א"ג א"ה ובדפוס מק"ג כאן). (ויש לציין שהמסורה במק"ג כאן ובבמדבר סותרת את עצמה, שכאן מוסרת שאחד בפתח ואחד בקמץ, ושם מוסרת רק ב', ולא מפרטת שיש חילוק ביניהם, ומוכח שהניקוד שווה).

ובעקבות שיבוש זה בדברי המסורה, היו שהשתבשו גם בפירוש הפסוק ופירשו שתיבת המושב כאן אינה לשון הווה אלא לשון עבר, המבין חידות כתב: המושב ב', א' פתח וא' קמץ, דין פתח, ב' האשם המושב במדבר ה' ח' קמץ, והוא בינוני מבני ה'פעל ע"י הפעל בקמץ, והך דהא הוא עבר מאותו הבנין. וכן בספר מסורת הקריאה כתב כעין זה: המושב, השי"ן בפתח שהוא עבר, ונמסר עליו ב' א' פתח וא' קמץ, דין הוא בפתח, האשם המושב (במדבר ה' ח') קמץ כי הוא בינוני.

אך באמת דבריהם לא יתכנו, ומוכרח שתיבת מושב אינה לשון עבר אלא לשון הווה, שכאשר באה האות מ"ם בראש התיבה, בהכרח שהיא בלשון הווה, שבלשון עבר צריך לומר אשר הושב בה"א בתחילת המילה (כדלעיל מ"ב כ"ח: נאמר קל אָקוּ הוֹשֵׁב פָּסָפִי). וכיון שכאן המילה מתחילה במ"ם, מוכח שהוא לשון הווה, וממילא השי"ן צריכה להינקד בקמץ ולא בפתח. ואכן רוו"ה כתב בפשיטות שתיבת המושב היא לשון הווה.